

ПРО ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ТИПИКА О. ІСИДОРА ДОЛЬНИЦЬКОГО

У статті описано особливості літургійної книги – Типика о. Ісидора Дольницького, яка є офіційним регулятором богослужінь в УГКЦ. Після загального вступу про церковні устави і типікони представлено особливості рубрик у Типику о. Дольницького щодо архиєрейських відправ, місцевих звичаїв, спрощень-скорочень та ускладнень приписів у порівнянні з іншими подібними джерелами. Наголошено на важливості цього джерела, а також необхідності перегляду деяких його приписів та узгодження їх із новішими літургійними виданнями та вимогами часу.

Ключові слова: типик, Дольницький, богослужіння, архиєрей, ієрей, мінея, тріодь, вечірня, утрєня, Літургія, звичай.

Вступ

Типікон, або типик (з грец. τυπος – образ, зразок, модель, форма; τυπικός – складений за зразком) – церковно-богослужбова книга, яка містить систематичні вказівки стосовно порядку і способу відправи церковних богослужінь. Типікон містить як загальний опис структури церковних служб, так і детальні приписи про відправу богослужінь, опис рубрик при збігу різних свят у році, особливо збігу свят рухомого і нерухомого циклів: поєднання служб мінеї і тріоді, а також уривки літургійних текстів та дисциплінарні приписи. Багато типіконів містять також приписи про пости, календар, пасхалію тощо.

Майже всі типікони мають за епіграф цитату з Першого послання апостола Павла до коринтян: «Все нехай діється пристойно і докладно» (1 Кор 14:40). Вже у V ст. чернечий устав св. Сави Освяченого носить назву τυπος, тобто «образ», «зразок». Сама ж назва «типікон» у сучасному значенні цього слова виникає в XI ст. Над структурою типікону працювало багато

авторів, зокрема св. Софроній, патріярх Єрусалимський (560-638), св. Йоан Дамаскин (VIII ст.), св. Косма Маюмський (VIII ст.), св. Теодор Студит (VIII-IX ст.). Основними в історії богослужбового уставу були Єрусалимський та Студійський устави, які відрізнялися між собою незначними деталями. Важливим для вивчення історії типікону є також устав Великої церкви Константинополя, остаточно редакція якого ввійшла у вжиток за часів патріярха Філодея Коккіна (XIV ст.) і становила синтез Єрусалимського та Студійського уставів. Типікон, який сьогодні є у вжитку в Російській Православній Церкві, остаточно сформувався у XVII ст. Він був одним з основних джерел Перемиського типікона, який домінував в УГКЦ у XIX і навіть на початку XX ст. і три видання якого (1849, 1852 та 1870 р.) часто цитує на сторінках свого Типика о. Исидор Дольницький.

Типик о. Дольницького – це безпрецедентна в історії літургійної творчості книга, тому що вона містить, окрім рубрик та посилань на джерела, критичну оцінку автора щодо багатьох уставних приписів. Це фактично підручник, який дає початківцям добрі основи для вивчення церковного уставу і розуміння його логіки.

Отець Исидор Дольницький (1830-1924) був священиком, духівником Львівської семінарії та викладачем літургійних обрядів не лише у Львові, але також і в Римі, у Колегії св. Атанасія, де проживав спочатку як семінарист (з 1845 по 1856 р.), а згодом як священик (з 1857 по 1877 р.). Він був автором багатьох служб та акафістів. Проте Типик – найголовніша праця його життя. Отець Дольницький працював над ним від моменту свого висвячення на священика (1856 р.) і аж до виходу Типика в світ (1899 р.). Та навіть після появи цієї книги, яка вийшла коштом автора і мала кишеньковий формат, о. Дольницький і далі вивчав особливості церковних обрядів, дописуючи свої коментарі та роздуми на літургійні теми у різні львівські періодичні видання.

Дольницький використав десятки джерел, в основному грецькі й латинські літургійні книги. Застосування порівняльного методу мало б допомогти читачам краще зрозуміти різноманітність богослужінь, навіть у рамках одного обряду, та показати, що не існує якихось «чистих» літургійних традицій.

Як філологи переживають за правильність вживання мови та її багатство, так і священнослужителі, семінаристи, дяки, зрештою всі миряни повинні переживати за те, щоб якнайкраще відслужити те чи інше богослужіння. Дуже важливо є вивчати власну літургійну традицію, адже постійно виникає багато різних запитань стосовно особливостей відправ, наприклад, щодо вживання риз, поєднання різних служб, постів тощо. Нерозуміння того, що діється у храмі, часто призводить до викривлених форм духовності та інших поганих наслідків.

У цій статті ми розглянемо Типик отця Дольницького з дещо нетрадиційної точки зору, покажемо деякі особливості цього літургійного джерела, які непросто зауважити, взявши його в руки вперше. Зокрема, проаналізуємо короткий опис архиерейських богослужінь, місцевих звичаїв, а також скорочень і ускладнень рубрик.

Сторінки-відсилання подано до оригіналу – церковнослов'янського видання Типика¹. Читач може побачити цікаві обрядові пропозиції отця Ісидора, які, однак, можуть бути радше вихідними точками для дискусії стосовно літургійних змін, оскільки, незважаючи на велику кількість джерел та ретельну працю, у книжці о. Дольницького важко віднайти систематичність чи науковість.

Опис елементів архиерейського служіння

Типик о. Дольницького містить не лише згадки, але й описи деяких моментів богослужінь за участю архиерея. На жаль, на відміну від підручника для семінаристів, автором якого також був о. Дольницький², тут немає жодного конкретного посилання на архиератикони. У Типику згадано наступні моменти:

1. Диякони кадять архиерея на вечірні (ДОЛ 8).
2. Архиерейське благословення входу на вечірні (ДОЛ 11).
3. Присутність архиерея на царських часах в Навечір'я Різдва 24 грудня (ДОЛ 184).
4. Архиерей (патріярх) окроплює інших церковних достойників після великого водосвяття (ДОЛ 222).
5. Участь архиерея у служінні утрени з каноном св. Андрея Критського у четвер 5-го тижня Великого посту (ДОЛ 414).
6. Архиерей освячує антимінси перед відправою вечірні із Святою Літургією у Великий четвер, а також миро після виголосу «І нехай будуть милості» (ДОЛ 435).
7. Згадка про чин умивання ніг після Святої Літургії у Великий четвер (ДОЛ 435).
8. Архиерей читає перше і останнє Євангелія на утрени Страстей Господніх (ДОЛ 440).
9. Порядок цілування книги Євангелія тоді, коли в утрени Страстей Господніх бере участь єпископ, і вшанування його (владики) дияконами через кадіння перед тим, як кадити хори та храм (ДОЛ 441).

¹ Типик Церкви Руско-Католицескія. Львів 1899 (далі в тексті – ДОЛ).

² І. Дольницький. Підручник церемоній для питомців семинара духовного до приличного usługовання в богослуженнях так семинарски як і архиерейских з додатком кількох питань о скороченім правилі церковнім. Львів 1907.

10. Особливості обряду винесення плащаниці у разі участі архиєрея (ДОЛ 445-448).
11. Участь архиєрея у Пасхальній утрєні (ДОЛ 463; 466).
12. Читання пасхального Євангелія на Святій Літургії різними мовами у разі участі владики (ДОЛ 471).
13. Особливості відправи вечірні, коли її служить єпископ (початок – у вівтарі, що є опінією о. Дольницького), та архиєрейське читання Євангелія на вечірні у неділю Пасхи увечері (ДОЛ 473).
14. Трикратне архиєрейське благословення Святими Дарами на свято Євхаристії (ДОЛ 509).

Використовуючи Новий царгородський типікон³ у ролі авторитетного джерела, о. Ісидор коротко описує архиєрейські «елементи» великого водосвяття, а також відправу Акафіста до Богородиці у патріяршому храмі Царгорода напередодні 5-ї суботи Великого посту, яка відбувається не на утрєні, а на малому повечір'ї. Він пише, що першу статію служить сам патріярх, другу – архиєрей Кесарійський, третю – архиєрей Ефеський, а четверту – архиєрей Іраклійський (ДОЛ 417). Також сказано про те, що патріярх благословляє «вайї», тобто пальмові чи вербові галузки (ДОЛ 426), та кадить храм на утрєні Страстей перед читанням першого Євангелія (ДОЛ 440).

Місцеві звичаї

Звичаї, описані автором, в основному стосуються катедрального собору Святого Юрія у Львові, а це свідчить про регіональне призначення цього Типіка, тобто для греко-католицьких храмів Галичини. Найвідоміші звичаї – це:

- 1) вхід на вечірні у неділі і свята увечері – регіональний галицький звичай (ДОЛ 21);
- 2) на повсякденній вечірні перед «Слава Тобі, Христе Боже, уповання наше» диякон (а за відсутности диякона – ієрей) виголошує: «Премудрість», а хор відповідає: «Чеснішу від херувимів» – звичай, поширений також у деяких інших Церквах візантійського обряду, зокрема в Румунській, однак не в усіх.⁴

³ Новий Царгородський типікон, видання 1851 р. (Τυπικὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, Афіни 1851) (далі в тексті НЦТ) – це грекомовна спрощена версія Єрусалимського грецького типікона, пристосована до парафіяльних потреб віруючих. Перше його видання з'явилося у 1838 р., а наступні – у 1851, 1868 та 1884 рр. Єромонах Неофіт Рильський переклав його для болгар церковнослов'янською мовою. Детальніше про цю книгу див. у статті М. Скабаллановича «Нынешний греческий типикон» (глава з його ж книжки «Толковый Типикон») на сайті «Око церковное» (<http://www.liturgica.ru/bibliot/greek.html>).

⁴ ДОЛ 21. Це стосувалось не тільки вечірні, але також інших служб: малого парастаса, молебня і навіть Божественної Літургії.

- 3) помазання святим єлеем людей «від ієрея» (популярно знане як «мирування») під час читання канону утрени на свята – спільна традиція з іншими Церквами (ДОЛ 85);
- 4) вживання двох стишків із Пс. 98 між повтореннями тропарця «Свят Господь Бог наш» перед світильним (екзапостиларієм) недільної утрени: «Возносіть Господа Бога нашого» та «Поклоняйтеся підніжкові ніг Його, бо святе воно», відповідно до грецьких книг, в той час як російські видання містять два інші стишки: «Яко свят Господь Бог наш» та «Над всіми людьми Бог наш» (ДОЛ 40);
- 5) звичай клякати під час співання стихири «Царю небесний» у неділю П'ятидесятниці (ДОЛ 498)⁵ – це місцевий галицький звичай, який виник після унії з Римом через впливи римського обряду, тому що вперше після неділі Пасхи дозволялося клякати щойно на вечірні П'ятидесятниці;
- 6) вживання трисвічників на великому водосвятті (ДОЛ 221);⁶
- 7) дозвіл сидіти не лише під час катизм і читань, а й на деяких інших частинах (ДОЛ 43) – практика, ймовірно, запозичена від західних християн⁷;
- 8) поділ християн на дві категорії: простий люд та «всіх інших» при сидінні під час богослужінь (ДОЛ 16)⁸, а також у питаннях стосовно дотримання постів (ДОЛ 219)⁹;
- 9) особливості припису про піст у Навечір'я Богоявлення (ДОЛ 219) (див. пояснення до попереднього, 8-го пункту);
- 10) ієрей співає великий прокімен «Нехай направиться» на Літургії Передшеосвячених Дарів з усіх чотирьох кінців святої трапези по черзі (ДОЛ 48; 395-398)¹⁰;

⁵ На думку автора, доцільніше було б співати стихиру «Царю небесний» перед виголосом «Благословенне царство», а не після нього (ДОЛ 498).

⁶ Це стосується також і малого освячення води.

⁷ Приписи Єрусалимського типікона дозволяють сидіти на катизмах і читаннях. Однак на практиці люди, особливо немічні та старші, сидять і в інших моментах відправ. Можна припустити, що внаслідок культурного взаємовпливу такий елемент західних храмів, як лавки для сидіння під час богослужінь, увійшов у практику східних християн.

⁸ Автор пише: «Простий наш нарід має поваги гідний звичай завжди стояти під час богослужінь, всі інші нехай стоять на цій вечірні: 1) під час кадіння; 2) від початку до передпочаткового псалма (103-го); 3) під час співу перших двох стихів псалма «Господи, взиваю я»; 4) від «Слава, і нині» стихир на «Господи, взиваю я» до кінця прокімена; 5) На «Сподоби, Господи»; 6) на литійній молитві «Владико многомилостивий», крім того, на ній схиляємо голови так, як і на тихій молитві ектенії «Сповнім»; 7) від «Нині відпускаєш» до кінця вечірні (див.: *Типик Української Католицької Церкви, укладений о. Ісидором Дольницьким*. Рим 1992, с. 18-19).

⁹ Ось цитата рубрики автора стосовно дотримання постів: «Посту дотримуємо саме так, як в Навечір'я Різдва Христового, тобто з набілом; а простий нарід – без набілу з одноразовим харчуванням...» (в укр. виданні 1992 року с. 195).

¹⁰ На думку Р. Торконяка, це – запозичення із грецької традиції (див.: Р. Торконяк. *Літургія Передшеосвячених Дарів в Українській Церкві*. Рим 1990, с. 39).

- 11) звичай робити три доземних поклони на виголос «Світло Христове» на Літургії Передшеосвячених Дарів (ДОЛ 395);
- 12) переставлення частини відправи: «Господи, помилуй» (тричі); «Слава, і нині»; «Чеснішу від херувимів»; Іменем Господнім благослови, отче» безпосередньо перед молитвою св. Єфрема у богослужіннях Великого посту;¹¹
- 13) звичай співу антифонів на Святій Літургії під час посвяття Господських свят до їх віддання наступним чином: два перших антифони – свята, а третій – повсякденний з приспівом свята (ДОЛ 106; 110; 122 та ін.) – місцевий звичай Галичини і Закарпаття;
- 14) співання пасхальних антифонів замість зображальних на Божественній Літургії щонеділі протягом цілого року¹² – галицько-закарпатський звичай;
- 15) відправа малого водосвяття у дні храмових свят відразу після заамвонної молитви (ДОЛ 518);
- 16) відправа заупокійної служби наступного дня після храмового свята: «Наступного дня по празнику, за місцевим звичаєм, співається Літургія за померлих парафії з парастасом, на якій не належить брати нічого з празника, а все тільки за померлих» (ДОЛ 518);
- 17) здійснення одного доземного поклону замість трьох малих (як приписують грецькі і слов'янські тріоди) на тропарях Великого канону св. Андрея Критського (ДОЛ 415);¹³
- 18) вживання приспівів «Слава Тобі, Боже наш, слава Тобі» до тропарів Великого канону на утрени 5-го четверга святої Чотиридесятниці (ДОЛ 414), а не, як на першому тижні, «Помилуй мене, Боже, помилуй мене» (ДОЛ 394).

Окрім вищесказаного, у Типику Дольницького є припис *lectio continua* (читання за порядком) апостольсько-євангельських зачал на Божественній Літургії протягом усього літургійного року, а також детальне пояснення і критика неправильности вживання замість них євангельських читань (зачал-перикопів) святим дня (ДОЛ 67-68).¹⁴ Іноді, наприклад на свято Обрізання Господа нашого Ісуса Христа і св. Василія Великого (1 січня), о. Исидор

¹¹ ДОЛ 369. Це – звичай «Ока церковного», деяких західноукраїнських часословів, а також деяких рукописних типіконів, у той час як у тріодях, зокрема російських, ця частина богослужіння міститься перед молитвою «Небесний Царю».

¹² Ще одна цікава особливість: якщо збігається Богородичне свято з неділею, то після «Премудрость, прости!» і «Прийдіте, поклонімся» можна вживати приспів «Спаси нас, Сину Божий, молитвами Богородиці, співаємо Тобі: Алилуя». Це, згідно з думкою Дольницького, не стосується антифонів. Джерело, на яке цього разу відсилається о. Дольницький, – Анфологійон, виданий у Львові в 1643 р.

¹³ Є припис для священнослужителів робити поклони, хоч нічого не сказано про те, хто саме має співати тропарі Великого канону – священники чи хористи.

¹⁴ Автор критикує почаївський Службеник 1765 р. за те, що він подає читання Апостола і Євангелія в будні дні тільки на два тижні: Світлий і тиждень після Зшестя Святого Духа (ДОЛ 68).

приписує читати на Святій Літургії обидва уривки з Євангелія: і Обрізання, і святого, ігноруючи цим самим давніший устав, який приписує читання Євангелія на утрени – святого, а на Службі Божій – свята Обрізання.¹⁵

До звичаїв автор відносить також і місце покладення плащаниці після неділі Пасхи аж до її віддання. Він наводить два основних звичаї цього обряду: покладення плащаниці за святою трапезою (катедральні собори) або ж зберігання її на святій трапезі (провінційні храми). Оскільки це спільний звичай із Російською Церквою, то його навряд чи можна зарахувати до місцевих звичаїв (ДОЛ 458). Однією із цікавих особливостей богослужіння посвяття Пасхи є звичай співати тропар Пасхи «Христос воскрес із мертвих» не лише замість «Ми виділи світло істинне», але також і замість «Благословен, хто йде в ім'я Господнє, Нехай сповняться уста наші» та «Будь ім'я Господнє» не тільки упродовж Світлої седмиці, але також усього посвяття Пасхи аж до віддання празника (ДОЛ 469).¹⁶

Скорочення і спрощення у Типику

Типик Дольницького відображає тенденцію до скорочення богослужінь. «Сьогоднішні часи є часами скорочення», – пише автор (ДОЛ 57). В іншому місці він повторює те ж саме: «Тепер приходиться час не додавання нових, а скорочення давніх молій» (ДОЛ 215).

Здебільшого автор використовує можливість прийняти найкоротшу версію богослужіння чи рубрики. Такі скорочення далеко не завжди означають латинізацію. Тогочасні богослужбові книги деяких східних Церков, які не перебувають у сопричасті з Римом, наприклад Грецької Православної Церкви, також часто мають тенденцію до скорочень. Те ж саме спостерігається і на практиці.

Приклади скорочень і спрощень

Почнемо з рубрики Типика про те, що пропускається кадіння перед початком повсякденної утрени (ДОЛ 28, 44). У посиланні сказано, що нібито таке пропущення є багатолітнім звичаєм і про це свідчить рубрика почаївського

---

¹⁵ ДОЛ 215.

¹⁶ Автор згадує ще один регіональний звичай – коли ієрей співає «І тим, що в гробах, життя дарував» в кінці пасхальних богослужінь після третього (останнього) виконання тропаря «Христос воскрес із мертвих» і перед «І нам дарував життя вічне» (ДОЛ 478). Про що йдеться? Після відпусту богослужіння священник співає тропар: «Христос воскрес із мертвих, смертю смерть подолав і тим, що в гробах, життя дарував». Люди повторюють його. Потім священник співає знову цей тропар до половини, а люди закінчують; тоді священник повторює другу половину тропаря: «І тим, що в гробах життя дарував», – а люди відповідають: «І нам дарував життя вічне, поклоняємось Його тридньовому Воскресінню».

Службника.¹⁷ Запропоновано скоротити також і шестипсалміє, хоч невідомо, у який точно спосіб: чи до читання одного псалма, чи кількох вибраних? «Оскільки сьогодні шестипсалміє скоро читається, – пише автор, – ієрей починає читати молитви від початку шестипсалмія...»¹⁸. Також пропускається кадіння престолу і намісних ікон перед литією на вечірні (ДОЛ 14). Кадіння перед благословенням хлібів приписано лише один раз з усіх сторін тетраподу (ДОЛ 15).¹⁹

Три катизми на утрени і, відповідно, три сідальні приписано читати лише у будні дні Святої Чотиридесятниці. Протягом двох інших періодів, приписаних уставами та літургійними псалтирями²⁰, а саме: від віддання Воздвиження Чесного Хреста (21 вересня) до передсвяття Різдва Христового (20 грудня) та від віддання свята Богоявлення (14 січня) до Сиропусної неділі – читання трьох катизм (із їхніми сідальними) є необов'язковим – так само, як і в сучасній грецькій практиці (ДОЛ 28).

Біблійні пісні о. Ісидор Дольницький пропонує співати лише у часі Великого посту (ДОЛ 38) відповідно до реальної практики не лише в Галичині, а також і в Греції, і навіть у Росії²¹. Автор зауважує, що в богослужбовій практиці існують залишки деяких елементів цього «ядра» утрени, а саме: приспів до 8-ї пісні канону: «Благословимо Отця і Сина і Святого Духа Господа»; приспів до катавасії цієї ж пісні: «Хвалимо, благословимо, поклоняємось Господеві», а також пісня Богородиці «Величає душа моя Господа» з приспівом «Чеснішу від херувимів» (ДОЛ 38). Приспиви до тропарів канону автор пропонує наступні: до воскресного чергового – «Слава, Господи, святому воскресенню Твоєму», до хрестовоскресного – «Слава, Господи, хресту і воскресенню Твоєму», до пасхального – «Христос воскрес із мертвих», до троїчного – «Пресвята Тройце, Боже наш, слава Тобі», до празничних – «Слава, Господи, святому Преображенню (або „Різду”, або ж [інша назва празни-

¹⁷ Див.: *Літургіконъ (Службник)*, виданий у Римі у 1952 р. (*Recensione Ruthena*), с. 130.

¹⁸ ДОЛ 28. Правдоподібно, тут йдеться про скорочення шестипсалмія до читання кожного дня по одному псалму протягом тижня, однак цей припис стосувався приватного відчитування правила духовенством та семінаристами.

¹⁹ Практика більшості храмів показує, що звичайно чотириножець із хлібами, вином та елеем для благословення кадьять довкола тричі, про що свідчить К. Нікольський (див.: К. Нікольський. *Пособие к изучению устава Православной Церкви*. Санкт-Петербург 1907, с. 235), хоча цей же автор вважає, що кадити тетрапод у цьому місці богослужіння достатньо лише один раз (Нікольський. *Пособие...*, с. 91).

²⁰ Див. *Псалтир*. Львів 1901.

²¹ Хоча літургійні книги містять тексти десятих біблійних пісень, насправді, на практиці, майже в усіх храмах, за винятком монастирів, їх читають тільки в часі Великого посту, а в інші дні співають канони з ірмосами, тропарями і приспівом до них. (Детальніше про це див. у книзі: Р. Головацький. *Пояснення богослужінь*. Рим 1973; перевид.: Львів 2007, с. 187-193).

ка]) Твоєму» (ДОЛ 37).²² Тут також є пропозиція приспіву до канону Зшестя Святого Духа і до канонів усіх інших служб: Господських, празничних і покаянних: «Слава Тобі, Боже наш, слава Тобі» (ДОЛ 37). На тропарях канонів Пресв. Богородиці о. Дольницький пропонує вживати приспів: «Пресвята Богородице, спаси нас», тоді як більшість львівських октоїхів і тріодей пропонують приспів: «Пресвята Госпоже Богородице, спаси нас».²³ У каноні святого – «Святий (ім'я), моли Бога за нас», на свято Всіх святих – «Усі святі, молить Бога за нас», в каноні за померлих: «Упокой, Господи, душу усопшого раба Твого (раби Твоєї)» або ж: «...душі усопших рабів Твоїх» (ДОЛ 37).

Замість читання усіх трьох антифонів першої катизми «Блажен муж» (на великій вечірні в суботу) звичайно співається тільки перший, і то лише кілька віршів, вибраних з нього (ДОЛ 88, 96, 99). Автор пише, що, хоча повинні співатися «за уставом усі три антифони, за сьогоднішнім звичаєм співаємо тільки вибрані стихи».²⁴ Подібним способом скорочено також і поліелей на утрени (ДОЛ 32). Нічого не сказано про вживання дзвонів під час співання поліелею (ДОЛ 32). Поліелей скорочено таким чином, що з першого псалма (134-го) співається лише чотири стишки, з другого (135-го) – також чотири, додаючи до кожного з них приспів «Алилуя». Із Пс. 134 вибираємо стихи 1-й, 2-й, 13-й, 21-й, а із Пс. 135 – 1-й, 6-й, 12-й і 26-й. У перемиському Типику 1870 р. це скорочення має такий самий вигляд, у львівському виданні Псалтиря 1901 р. також відмічено саме ці стишки. Костянтин Нікольський пропонує скорочення, подібне до того, що є в Типику Дольницького.²⁵ Одне із наступних видань ізборника «Вечірня і Утренья» не має 12-го стишка Пс. 135: «Рукою кріпкою і мишцею високою», а замість нього – 24-й: «І избавил ни есть от враг наших...»²⁶ Також автор пропонує пропустити три тропарці, які містяться в ірмологіонах, а саме:

- а) наславник (троїчний),
- б) богородичний (на «І нині»),
- в) інший богородичний після трикратного «Алилуя» (ДОЛ 54).

²² Пор. Скабалланович. *Толковный типикон. Объяснительное изложение типикона с историческим введением*, т. II, Киев 1913, с. 265. Тут мова йде про схожий звичай старообрядців стосовно приспівів до канонів свят.

²³ Такий самий приспів пропонують старообрядницькі видання (*там само*), а також перемиські видання типіконів, які пропонують такі приспиви до недільних канонів утрени: до першого тропаря недільного канону: «Слава, Господи, страсті і святому воскресінню Твоєму», до другого: «Слава, Господи, святому воскресінню Твоєму», до тропарів хрестовоскресного канону: «Слава хресту і воскресінню Твоєму, Господи» (*Типікон* / ред. о. Ісидор Досковський. Перемишль 1870; *Типікон* / ред. о. Григорій Шашкевич. Перемишль 1852, с. 33).

²⁴ ДОЛ 50, 76, 80, 84, 96, 103, 110.

²⁵ Нікольський. *Пособие*, с. 291-292.

²⁶ *Вечірня і Утренья*. Жовква 1937, с. 30-31.

Він критикує місцевий звичай додавання до першого антифона степенної 4-го гласу «От юности моея», який співається на святковій утрени після «І нині», – третього тропаря другого антифона «Святим Духом точатся благодатния струї» (ДОЛ 33). Виникає питання: чи цей пошук логічності у відправі також слід розглядати як скорочення? Можна припустити, що так.

Описуючи початок богослужінь періоду Великого посту, о. Ісидор інформує про те, що почаївська тріодь приписує на утрнях Чотиридесятниці, крім пісень Псалтиря і канону Мінеї, ще й читання канонів Октоїха, якого не мають попередні устави і яке він вважає зайвим. Автор негативно ставиться до такого ускладнення (ДОЛ 385).

У Типику практично немає згадки про так звані уставні читання, не зустрічаємо тут приписів про читання ані синаксарів, ані уривків з отцівських навчань чи житій святих. Не згадано навіть про читання житія преподобної Марії Єгипетської на утрени Великого канону (ДОЛ 414-415). Читання «Огласительного Слова святителя Йоана Золотоустого» наприкінці пасхальної утрени і тропар після нього св. Йоанові, згідно з Дольницьким, є не обов'язковими (ДОЛ 466). Діяння святих апостолів безпосередньо перед утреною святої Пасхи «співаються тільки у катедральних соборах та семінаріях» (ДОЛ 456). Звичай співати на пасхальній Літургії (на свято Пасхи і його посвяття), крім ірмосу «Світися, світися» та «Ангел сповіщав», також й інші тропарі пасхального канону автор пропонує відмінити (ДОЛ 471). Приписано також обмежити пасхальний обряд взаємного цілування до цілування лише ікон, Євангелія і хреста:

Цілування один одного. Приписується в уставах на «Христос воскрес», по закінченні останньої стихирі Воскресіння. Одначе, сьогодні не цілуємо один одного так, як у стихирі: «і один одного обіймімо», а цілуємо тільки чесний хрест, Євангелію і святі ікони, що їх тримають ієреї, вітаючи кожного, хто підходить, словами: «Христос воскрес», а ті відповідають: «Воистину воскрес»... (ДОЛ 465).²⁷

Приписано, щоб на свято Пасхи і протягом його посвяття тропар «Христос воскрес із мертвих» ієрей разом із хором співали тричі (один раз ієрей, один раз – хор, потім знову – ієрей до половини, а хор закінчує) замість шести разів (тричі ієрей і тричі хор), як це було раніше (ДОЛ 469). Цей самий тропар рекомендовано не повторювати на початку кожного богослужіння при їх поєднанні, наприклад, утрени з часами, часів між собою, вечірні з повечір'ям тощо (ДОЛ 479).

²⁷ Тут і далі переклад із церковнослов'янської мови власний. – І. В.

Припис про скорочення псалмів у *ДОЛ* досить своєрідний, тому що дозволено скорочення не тільки катизм, але також і самих псалмів: «Якщо сьогодні читаємо тільки початок катизми...» (*ДОЛ* 392). Те, що у Типику знаходимо список катавасій, які співаються на утрнях протягом року, але відсутній порядок читання катизм відповідно до днів тижня і періодів церковного року, свідчить про той сумний факт, що катизми практично не читалися ані в парафіяльних храмах, ані у приватному «відчитуванні правила» духовенством,²⁸ до того ж принцип *lectio continua*, який застосовано до апостольських і євангельських читань, на жаль, не стосується Псалтиря.

Існує багато «перенесень» свят на наступну (або ж попередню) неділю, що є втіленням однієї з постанов Львівського собору 1891 р. Так перенесено служби: обидва свята апостола Йоана Богослова – 26 вересня і 8 травня (*ДОЛ* 144 і 331); свято Покрову Богородиці – 1 жовтня (*ДОЛ* 144-145); священномученика Йосафата – 12 листопада (*ДОЛ* 149); св. великомученика Юрія – 23 квітня (*ДОЛ* 316); св. пророка Іллі – 20 липня (*ДОЛ* 347); Усікновеня Чесної Голови Йоана Предтечі – 29 серпня (*ДОЛ* 359); храмові свята святих (*ДОЛ* 518); а також Господське свято Пресвятої Євхаристії з четверга після Неділі всіх святих на наступну неділю (*ДОЛ* 504). Перенесення свята Трьох святителів з 30 січня на попередній вівторок (або четвер) Сирного тижня є спільною візантійсько-слов'янською практикою, яка відрізняється від грецької, згідно з якою служба цим святим співалася в сам день свята (*ДОЛ* 236-237). Служба ж того святого, пам'ять якого випадає в неділю, на яку переноситься свято, повинна співатися у той день, з якого це свято перенесено. Іншими словами, тут запропоновано взаємний обмін дат пам'яті святих (*ДОЛ* 540). Про храмові свята автор пише, що зазвичай вони переносяться на неділі, за винятком престольних (катедральних) храмів (*ДОЛ* 518).

Незважаючи на те, що автор посилається на Львівський собор 1891 р., у Типику він не приписує настільки масивного скорочення богослужінь, як приписує цей собор у своїх документах і матеріалах.²⁹ У великопосні п'ятниці увечері приписано мале повечір'я, згідно з грецькою практикою:

Повечір'я у всі п'ятниці Великого посту за грецьким уставом – малі, а за почаївською тріоддо, «Церковним оком» та московським типиком –

²⁸ Йдеться про відсутність у Типику Дольницького глави «Про стихології, як їх читати протягом цілого року від неділі антипасхи, тобто Томиної, і до віддання Воздвиження Чесного і животворящего Хреста Господнього» (у московських виданнях Типікона це 17-та глава).

²⁹ Див. *Додаток до чинностей и рішень руского провинціального собора в Галичині отбывшогося во Львові в р. 1891*. Львів 1897, с. 392-394.

великі. Одначе в наші часи, коли панують скорочення, належить нам до-
тримуватися грецького уставу...³⁰

Немає згадки про т. зв. *проміжні часи* (церковнослов. *междочасія*, гр. μεσωριον) – досить відоме богослужіння, про яке говорять багато пізні-
ших видань,³¹ а також Нікольський у своєму посібнику з вивчення уставу³².
У Типику Дольницького є також згадка про чин умивання ніг у Великий
четвер для престольних храмів,³³ однак не подано структури самого чину,
правдоподібно через наявність його у багатьох літургійних книгах. Є слуш-
на пропозиція щодо утрени Великої п'ятниці, присутня, між іншим, у ру-
бриках деяких тріодей – скоротити заключну частину прохальної ектенії,
тобто після виголосу «Бо Ти Бог милості, ласк і чоловіколюбія» пропустити:
«Мир всім», «Голови ваші Господеві прихилить» та заключну молитву і від-
разу перейти до читання 11-го Страсного Євангелія (ДОЛ 442)³⁴. В обряді
Воздвиження Чесного Хреста у ектенії – замість стократного співання «Гос-
поди, помилуй» є припис співати його лише 24 рази (ДОЛ 138). Дольниць-
кий критикує і відкидає приписи деяких древніх (в основному російських)
уставів – співати ектенії на царських часах у Навечір'я Різдва Христового
і Богоявлення (ДОЛ 181). У передсвяття Благовіщення (24 березня), якщо
воно випаде на 4-му тижні Великого посту, дозволено скорочувати стихири
на хвалитних (ДОЛ 279). Якщо поліелейне свято збігається з Неділею миро-
носиць, дозволено скорочувати кількість тропарів канону утрени (ДОЛ 321-
322). У разі збігу свят Йоана Богослова (8 травня)³⁵ та Вознесіння, їхні
служби поєднуються. Нічого не сказано про антифони на Божественній
Літургії, хоча, правдоподібно, тут було би логічно брати антифони свята,
хоч російські типікони приписують зображальні. Цікаво про це сказано у
Скабаллановича:

³⁰ ДОЛ 399. Однак автор нічого не згадує про практику співання Акафіста до Богородиці
у великопосні п'ятниці увечері, як це є у новітній грецькій практиці. А в разі збігу будь-якої
із великопосних субот з одним із трьох наступних свят: а) Сорока севастійських мучеників;
б) Першого і Другого віднайдення чесної голови святого Йоана Предтечі; в) Благовіщення –
напередодні, тобто у п'ятницю ввечері, повинно правитися велике повечір'я.

³¹ Так, наприклад, Часослов, виданий у Львові у 1888 р., та інші видання містять не тільки
тексти цих проміжних часів, але також інформацію про ті дні, в які вони не правляться. Про
їх історію та структуру див.: Головацький. *Пояснення богослужінь*, с. 237.

³² Нікольський, *Пособие...*, с. 878.

³³ ДОЛ 433, 435.

³⁴ Це гарний приклад раціонального уникнення непотрібних подвоєнь літургійних обря-
дів. Через те, що служитель благословляє народ перед Євангелієм зі словами «Мир всім», не-
має потреби благословити його ще раз перед тим у ектенії. На жаль, священники часто через
незнання допускають це подвоєння.

³⁵ ДОЛ 333.

Якщо пам'ять Йоана Богослова випаде на Вознесіння, залишаються антифони празника і співаються зображальні псалми лише тому, щоб на вході можна було вшанувати пам'ять святого піснею його канону. Те ж саме чинимо, якщо храм святого випаде навіть на П'ятдесятницю.³⁶

Майже нічого не сказано про особливості служб заупокійної суботи перед П'ятдесятницею, за винятком того, що ця служба має такий самий вигляд, як і в М'ясопусну суботу (ДОЛ 393, 497).

Вечірню з коліноприклонними молитвами приписано правити відразу після Божественної Літургії. Відсутня яка-небудь згадка про читання 9-го часу між цими богослужіннями, як це є в уставах (ДОЛ 494). Молитву «Боже великий і дивний» (8-му молитву вечірні, яку ієрей читає під час співання 103-го псалма) запропоновано тут прочитати лише один раз на вибір: або під час читання псалма тихо, або ж вголос в іншому моменті богослужіння, як це приписано в літургійних книгах (ДОЛ 500). Автор згадує, що, згідно з давніми джерелами, на цій вечірні було лише три молитви. Ієрей повинен був читати ці молитви «від престолу», тобто обернувшись обличчям до людей. Однак за звичаєм греко-католицьких храмів у Галичині священики читали їх завжди обернувшись обличчям до сходу. Цілком можливо, що це було наслідком західного євхаристійного культу, зокрема – т. зв. 40-годинного поклоніння Святим Дарам, яке часто відбувалось саме у свято П'ятдесятниці. Про мирну екстенію на цій вечірні сказано лише, що її скорочено у грецьких тріодях (редуковано до святкових прошень), але немає припису про її скорочення на практиці (ДОЛ 499).

У Типику сказано, що богослужіння під час усіх постів, окрім Великого, а саме: посту святих апостолів Петра і Павла (Петрівки), Успенського посту (Спасівки) та Різдяного посту (Пилипівки) – не мають особливостей. Іншими словами, постовий вид богослужінь обмежено лише періодом Чотирнадцятниці, подібно як це прийнято у сучасній грецькій практиці (ДОЛ 504).

Про т. зв. болгарські приспиви, які є завершенням величань, взагалі не згадано у Типику Дольницького, незважаючи на те, що в інших книгах є їх текст. Наприклад, в Ірмологіоні після поліелею перед приспіваними болгарськими є наступні тексти:

---

³⁶ Скабалланович. *Толковий типикон*, т. III. Київ 1915, с. 19. Насправді московський Типикон 1896 р. лише один раз згадує в одній із Маркових глав про свято св. Йоана Богослова на Вознесіння (Типикон, арк. 312), тому що тільки свято св. Симона Зилота може збігтися з неділею П'ятдесятниці; а поліелейне свято Віднайдення чесної голови св. Йоана Предтечі, навіть якщо воно випаде у понеділок П'ятдесятниці, то переноситься на наступний день (там само, арк. 324). Очевидно, що о. І. Дольницький знав про це, тому він пише, що неділя П'ятдесятниці може збігтися хіба що зі святом св. Симона Зилота. У такому разі служба апостола переноситься на попередній четвер.

Слава Отцю і Сину і Святому Духові,

Слава Тобі, Тройце Свята, Отче, Слове і Душе Святий, (леге), слава Тобі Боже.
І нині і повсякчас і на віки віків. Амінь.

Радуйся, благодатна Маріє, Господь з Тобою, (леге), алилуя!
Алилуя, алилуя, алилуя, слава Тобі, Боже!³⁷

Після цього співається наступний богородичний тропарець:

Пречиста Богородителько Маріє, чистая Діво, спасай стадо Твоє від усіляких бід, щоб ми прославляли і величали Тебе, надіє всіх християн!³⁸

Нічого не сказано про те, чи потрібно співати тропарець «Свят Господь Бог наш» на утрені тоді, коли Господське свято збігається з неділею.³⁹ Слушним є припис про пропущення початку звичайного («начала обичного») при посвяченні фруктів на свято Преображення, якщо воно відбувається після заамвонної молитви Божественної Літургії (ДОЛ 354-355).

У Типику відсутній припис про недільну всенічну. Автор цитує типікон св. Сави про кількість нічних чувань у році (ДОЛ 558), однак він згадує про це лише як про давно забутий звичай: «Колись була всенічна в усі неділі і тоді співався тропар „Богородице Діво” тричі».⁴⁰

Натомість іноді, наприклад, у Першу неділю Великого посту та у Неділю всіх святих, є прямий припис про відсутність всенічних (ДОЛ 401; 502), незважаючи на те, що у тріодях містяться не лише приписи із вказівками про «бдініє», але також подано тексти литійних стихир.

Висновки про скорочення

Пропозиції скорочень богослужіння у Типику свідчать про те, що автор робить крок до практичності у відправах. Далеко не всі скорочення віддзеркалюють прагнення уподібнити візантійські обряди до римських. Не завжди

³⁷ Цей текст є в багатьох ірмологіонах, а також в ізборнику «Вечірня і Утреня», с. 529. Там є також і наступний тропарець «Пречиста Богородителько...», який приписано співати лише від віддання Богоявління до Неділі сиропусної.

³⁸ Див. *Вечірня і Утреня*. Жовква 1937. Про приспіви такого типу див.: Скабалланович, с. 461. Див. також: *Ірмологіон*. Львів 1904 (арк. 245-246); пор. також: *Псалтир*. Львів 1901. Хойнацький вважає ці приспіви оригінальною особливістю уніяцьких книг (див. Хойнацькій. *Западнорусская Унія*, с. 448-449).

³⁹ Див. ДОЛ 97. Згідно з Нікольським, якщо свято Воздвиження випадає в неділю, то «Свят Господь Бог наш» не співається (Нікольський. *Пособие*, с. 533). Подібно і Перемиські типікони пишуть про те, що цей стишок взагалі не співається у Господські свята (див.: *Типікон* / ред. о. Ісидор Досковський. Перемишль 1870, с. 91; *Типікон* / ред. о. Григорій Шашкевич. Перемишль 1852, с. 91).

⁴⁰ ДОЛ 15. В іншому місці цього Типика також є згадка про всенічну, яка свого часу відправлялася щонеділі (ДОЛ 20).

відсутність інформації про той чи інший обряд у Типику насправді означає, що цей обряд зник. *Новий Царгородський типікон*, який був не дуже вдалою спробою повернути Церквам візантійського обряду давні практики храмів Константинополя, був відомим о. Дольницькому. Однак він, прекрасно знаючи ці обрядові тонкощі, не насмівся запропонувати введення таких численних радикальних змін у богослужіння. Все ж деякі необхідні скорочення і спрощення свідчать про його багаторічний досвід і пастирську розсудливість.

Ускладнення у Типику

Говорити про ускладнення богослужінь у Типику набагато складніше, ніж про його спрощення. Однак, попри те, що його автор більше схиляється до скорочень і спрощень, спостерігається також і протилежне явище – ускладнення обрядів.

Приклади ускладнень

Ускладнює Типик захоплення автора «проблемами», які не заслуговують особливої уваги. Наприклад, він переймається питанням, чи потрібні малі ектенії між катизмами та сідальними на повсякденній утрени.⁴¹ Судячи з усього, о. Исидор Дольницький шукає відповіді на нього у старих джерелах, тому що з двома типіконами: московським 1859 р.⁴² та румунським 1890 р.⁴³, які пропонують пропустити ці ектенії, – він не погоджується. Хоч о. Дольницький переважно захищає скорочення богослужінь, цього разу він схильний до того, щоб ці ектенії тут все-таки залишити (ДОЛ 62-63). Невідомо, чому автора хвилює така неважлива рубрика, як співання цих ектеній на повсякденних утрених (ДОЛ 62; 297), однак цій «проблемі» він присвячує досить-таки об'ємний коментар. З одного боку, він визнає, що більшість джерел висловлюються за те, щоби пропустити ці ектенії і що його твір, Типик, слідує цій загальній тенденції. З іншого боку, автор все ж вирішує залишити ці ектенії як звичай місцевих храмів, що його зафіксовано у деяких виданнях, зокрема в часословах.

⁴¹ Тут мова йде про звичайні будні дні, а не про празники, поліелейні свята та дні передсвят'я і посвят'я, у які всі джерела однозначно приписують співати ці ектенії.

⁴² Див. *Типікон*. Москва 1859. Оскільки московського видання Типікону саме цього року не вдалося знайти, то для роботи вжито видання 1895 р., тому що в ньому практично немає важливих відмінностей від попереднього.

⁴³ *Tipicul serviciului arhieresc in Zile de Sarbatori Mari..., smeritul episcop al husilor Silvestru Balanescu*. București 1890.

Посвяття Непорочного Зачаття, що існувало також у деяких попередніх джерелах, ускладнює структуру богослужінь при збігу його з Неділею праотців. Подібним чином цю структуру ускладнюють посвяття празника Євхаристії і свято Співстраждання Богородиці. Звичай поклоніння хресту кожного дня на хрестопоклонному тижні Великого посту після кожного богослужіння – це не лише нововведення, але ще й певне ускладнення, про що вже було сказано вище (ДОЛ 410-411). На розгляд настоятеля запропоновано питання, співати чи ні всенічну (складнішу, ніж поліелей) на честь празника св. Василя Великого (1 січня). Те ж саме стосується свята великомученика Димитрія Солунського (ДОЛ 146). Про службу Трьох святи-телів (30 січня) автор пише, що, хоча російські й наші церковні устави не містять текстів литії, а лише все згідно з уставом поліелейного свята, усе ж через місцеві звичаї і приписи Львівського собору він наводить рубрики для всенічної (ДОЛ 236).

Незважаючи на те, що у день віддання Пасхи деякі авторитетні джерела, зокрема грецькі книги і «Око церковне», приписують співання пасхальних часів, структура яких набагато простіша, а сама відправа урочистіша, о. Дольницький пропонує звичайні часи з трьох псалмів, відповідно до альтернативних слов'янських джерел (ДОЛ 494). Схожим ускладненням є звичай співати пасхальний відпуст «Христос, що воскрес із мертвих, смертю смерть подолав, і тим, що в гробах, життя дарував, істинний Бог наш» не тільки у Світлу седмицю, але й протягом цілого посвяття Пасхи, тоді як більшість джерел приписують у посвяття, тобто від Неділі мироносиць і до віддання свята, вживати простіший, недільний відпуст «Христос, що воскрес із мертвих, істинний Бог наш» (ДОЛ 493).

Висновки про ускладнення

Попри наявність деяких ускладнень обрядів, усе ж слід визнати, що Типик має більшу тенденцію до спрощень, аніж до ускладнень. Ускладнення тут практично ніколи не є наслідком якоїсь особливої зміни структури богослужінь, скоріше за все є надлишком обрядів, тобто т. зв. «суплементарної» латинізації, або ж результатом надмірних старань автора, який, з одного боку, намагається дуже ретельно зберегти місцеві звичаї та деякі давні рубрики, а з іншого – не має відваги ввести радикальні зміни, які б ішли всупереч більшості видань візантійської традиції.

Про час початку богослужінь

Приписи щодо часу початку богослужінь у Типику Дольницького дуже часто відрізняються від таких приписів у більшості типіконів.

Часом початку відправи Божественної Літургії, відповідно до постанов Львівського собору 1891 р., повинна бути 10-та год. ранку. Те ж саме стосується початку Літургії Передшеосвячених Дарів.⁴⁴ В основі поглядів автора лежать рубрики церковних слов'янських книг, зокрема приписи Постової Тріоди.⁴⁵ Винятком тут є ті Літургії, які починаються вечірнею, хоча конкретний час початку їх відправи не вказано.⁴⁶

Царські часи в Навечір'я Різдва, відповідно до Типика Дольницького, правляться вранці, а конкретний час їх служіння вибирає настоятель. Згідно зі звичаєм собору св. Юрія, це 9-та год. ранку (ДОЛ 180). Вечірня з Літургією св. Василя Великого звершується о пів на 11-ту перед полуднем. Якщо Навечір'я (24 грудня) випаде в суботу або неділю, то Літургія св. Йоана Золотоустого без вечірні звершується о 8-й год. ранку, а вечірня – об 11-й год. ранку, незважаючи на те, що, згідно з уставами, вона повинна би відправлятися о 1-й год. пополудні. Те ж саме стосується богослужінь Навечір'я Богоявлення (ДОЛ 219). Однак о. Дольницький пише, що у Навечір'я Богоявлення, якщо воно випаде в суботу або в неділю, Свята Літургія починається о 8.30, тобто на півгодини пізніше, ніж на різдвяний Свят-вечір (ДОЛ 186).

Про час великопосних богослужінь автор пише:

В архикатедральному храмі часи 3-й, 6-й, 9-й, обідниця і вечірня відправляються разом, починаючи о годині 11-й ранку, а пополудні у звичайний час вечірні – велике повечір'я...⁴⁷

Про конкретний час початку утрені з Великим каноном св. Андрія Критського не сказано нічого (ДОЛ 414-416), хоча, згідно зі звичаєм, вона правиться у середу ввечері напередодні четверга. Утреня з акафістом у 5-ту суботу Великого посту правиться у звичайний час (ДОЛ 417), незважаючи на приписи уставів починати це богослужіння о 4-й год. ранку.

У катедральних соборах у Великий четвер повинна звершуватися лише одна Свята Літургія,⁴⁸ яка починається вечірнею о 9-й год. ранку. Перед нею має відбутися освячення антиминосів (ДОЛ 435). Утреня Великої п'ятниці правиться напередодні – в четвер увечері після заходу сонця (ДОЛ 435), згідно з уставами – о 2-й год. ночі (ДОЛ 435). У Велику п'ятницю

⁴⁴ Див.: *Чинности і Рішення Руского провінціального Собора в Галичині отбувшого ся во Львові в році 1891*. Львів 1896 (далі – *Чинности*), с. 114.

⁴⁵ Там само.

⁴⁶ У рішеннях собору 1891 р. наведено чотири таких випадки, а саме: Навечір'я Різдва (24 грудня), Навечір'я Богоявлення (5 січня), Великий четвер і Велика субота (*Чинности*, с. 114).

⁴⁷ ДОЛ 376, 390, 394. Тут мається на увазі 11-та год. ранку.

⁴⁸ Це стосується також інших парафій.

у архикатедральному соборі св. Юрія служба царських часів розпочинається о 10-й год. вранці разом з обідницею (зображальними) та вечірнею (ДОЛ 443).⁴⁹ Єрусалимську утренью (тобто утренью Великої суботи) правлять згідно з Типиком у п'ятницю ввечері після заходу сонця (ДОЛ 449); а Літургію Великої суботи з вечірнею – о 9-й год. ранку (ДОЛ 454). Нічого не сказано про час початку пасхальної утрені. Львівський собор вважає, що її потрібно починати «дуже рано», а в катедральних соборах та деяких інших храмах, згідно зі звичаєм, її можна починати також і в суботу ввечері⁵⁰. Тріоді приписують початок її відправи опівночі.

Висновки

Приклади, які наведено у цій статті, підкреслюють своєрідність Типика о. Дольницького, демонструють його відмінність від інших книг. Це стосується не лише скорочень чи ускладнень деяких обрядів, але й низки інших особливостей: елементів архиєрейського богослужіння, часу початку богослужінь, місцевих звичаїв тощо. Парадоксально, що багато відсилань на різні джерела не допомагають, а навпаки, заплутують користувачів Типика. Досить важливим є опис архиєрейських відправ у цій книзі. Втім зробити висновки про певні критерії особливостей рубрик досить непросто через їх хаотичність.

Після виходу у світ цього Типика минуло вже більше ніж століття, змінилися проблеми стосовно рубрик, свят, постів. З певністю можна сказати, що: 1) Типик має регіональний характер, він призначений для парафій Галичини; більше того, у нинішній час його рубрики і приписи навіть для парафій Галичини потрібно узгоджувати з новішими офіційними виданнями літургійних книг, які вийшли в Римі, зокрема Уставом Богослужінь 1944 р., а також серією літургійних книг: Служебником, Требником, Часословом; 2) спрощення, які пропонував о. Дольницький, – це фактично геніальне передбачення літургійної реформи, що відбулася в Церкві після II Ватиканського собору. Однак не всі пропозиції о. Дольницького можна прийняти, хоча більшість із них слушні; 3) палітра богослужбового розмаїття у Типіку свід-

⁴⁹ Стосовно часу відправи цих часів о. Ісидор наводить приклади рубрик із різних джерел: згідно з грецькою та почаївською Тріодями і з московським Типиком, вони співаються о 2-й год. дня, тобто о 8-й год. ранку; згідно з рукописним Типиком (*Єрусалимський Устав церковнослов.*, МВ-77 (Ф-3) у каталозі відділу рукописів Бібліотеки ім. Стефаника у Львові), 1-й час – о 1-й год. (7 год. ранку), а решта – о 7-й год. ранку (1 год. пополудні); згідно з приписами «Ока церковного» – усі часи співаються о 7-й год. дня (1 год. пополудні), згідно з Новим царгородським типиком – о 1-й год. дня (6-й год. вранці).

⁵⁰ *Чинности*, с. 123.

чить про те, що важко однозначно слідувати якимось строгим обрядовим приписам – треба детально вивчати кожен з обрядів окремо і віддавати перевагу тим із них, які краще віддзеркалюють богословську, історичну та пасторальну роль богослужіння у житті християн.

Ihor Vasylyshyn

ON SOME PECULIARITIES OF FR. ISYDORE DOLNYTSKY'S ТИПИКОН

The article describes the Typikon, a liturgical book composed by the famous priest Isydore Dolnytsky, that still plays a role of the official regulator of the divine service in the Ukrainian Graeco-Catholic Church. The author of the article presents peculiarities of the rubrics in Dolnytsky's Typikon against the general background of the Church liturgical orders and Typikons. He considers peculiarities of rubrics concerning bishop elements of the worship, local traditions of Western Ukraine, simplifications (shortenings) and complications of directives in comparison with other similar liturgical sources. The author underlines the importance of Isydore Dolnytsky's Typikon as well as the necessity to reconsider some of its directives and bring them in conformity with new liturgical editions and contemporary needs.

Keywords: typikon, liturgical service, Dolnytsky, bishop, priest, Menaion, Triodion, vespers, matins, Liturgy, custom.